

Yıl: 3, Sayı: 9, Aralık 2016, s. 78-85

Mustafa ARSLAN¹

ÂŞIK SÜMMANÎ'NİN TARİHİ OLAYLARA BAKIŞI

Özet

Bu makalede Âşık Sümmanî'nin tarih anlayışı ve tarihi olaylara yaklaşımı ele alınmıştır. Sümmanî, âşık tarzı edebiyat geleneğinin önemli temsilcilerindendir. Yaşadığı dönem farklı ve önemli tarihi olayların yaşandığı bir bunalımlar devridir. Sümmanî kendinden önceki dönemin tarihi olaylarını, hem de içinde bulunduğu dönemi şiirlerine yansıtarak gelecek nesillerin bu olayları anlamasına imkân sunmuştur. Onun şiirlerindeki tarih yansımaları toplumun ortak belleği açısından birer hatırlama figürü olması bakımından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Sümmanî, tarih, bellek, hatırlama, aidiyet

ÂŞIK SÜMMANÎ'S APPROACH TO HISTORICAL EVENTS

Abstract

In this article, Âşık Sümmanî's approach to history and his approach to historical events are considered. Sümmanî is an important representative of the minstrel literature tradition. Sümmanî's period is a devastating crisis in which different and important historical events are experienced. Sümmanî, by reflecting the historical events of the previous period and the poems of the period he was in, offered the opportunity for future generations to understand these events. The historical reflections in his poems are important in terms of being a remembrance figure in terms of the common memory of the society.

Keywords: Sümmanî, history, memory, remembrance, belonging

¹ Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü., marslan@pau.edu.tr.

Geçmişle ilişki kurma, insanların içinde buldukları ânı anlamlı ve şekilli kılmasının yollarından biridir. İnsanın geçmişle olan bağı bir yandan tarihi belge ve bilgiler, diğer yandan bir akış halinde oluşturulan zihinsel kodlamalarla kurulur. Geçmişle kurulan bu ilişkinin içeriği ve dizilişi tarih olarak adlandırılır. Tarih bir anlamda “geçmişte olduğu bilinen olayların kronolojik sıralanmasının hikâyesidir” (Dundes 2005: 306). Yani artık var olmayan zaman diliminde yaşanmış olayların, olup bitenlerin vesikalarla elde edilen hikâyesini, yaşanan zaman dilimine taşıyıp anlamak yahut anlatmaktan ibarettir. Diğer taraftan ise tarih, aynı zamanda yaşanmış geçmişte inşa edilen yahut vücut bulan düşünce, ilke veya kabullerden toplumsal hafızada kalan unsurların bugüne taşınması sürecini izlemektir. Bu iki yönü ile “yazılan” ve “yaşanan” olmak üzere, tarihin iki yönünden söz edilir. Bunlardan birincisi siyasal tarihi, ikincisi kültür tarihini ifade eder. Yazılan tarih, yaşanan tarihin binde biri bile değildir ve genellikle de merkezi yönetimin çevresiyle sınırlıdır. Farklı bir ifadeyle “saray, bütün tarihsel olayların etrafında döndüğü bir merkezdir ve tarihçiler olayları merkezin görüşlerine uygun yazmak zorundadırlar” (Türkmen 2005: 293). Yaşanan tarih veya kültür tarihi ise, resmi tarihçilerin yazmadıklarını yaşayan ve çeşitli şekillerde geniş kitlelere aktaran resmi olmayan kayıtçıların verilerinden oluşur. Bugün yaşanan geçmiş hakkında o devirlerden kalma hatıralar, vesikalar, kitaplar veya eşya vasıtasıyla bilgi ediniriz. Ayrıca her zaman yaşanan tarihin toplumsal hafızada yer eden unsurlarını, sözlü kültür ortamlarında aktaran özel taşıyıcılar olmuştur (Assmann 2001: 57). Bu özel taşıyıcıların kendileri de halkın içinde olduklarından, bizatihi tarihi olayların doğrudan etkisinde kalırlar, onları yaşarlar ve tespit ederler.

Âşıklar da bu türden tarihi olayları ve akış halinde oluşturulan zihinsel kodlamaları, eserlerinde dile getiren özel şahsiyetlerdir. Onlar, gerçekleştirdikleri icralar ve edebi üretimleriyle hem kendilerinin hem de yüz yüze veya dolaylı olarak iletişim kurdukları hedef kitlenin geçmişle ilişki kurma bağlamında önemli işlevlere sahiptirler. Türk kültür ve düşünce tarihinin farklı devirlerinde ve farklı havzalarında kam, ozan, baksı, ata, baba, dede, halk şairi, âşık gibi adlarla bilinirler. Aktarıcı ve sanatçı nitelikli bu özel şahsiyetler, “yaşadıkları zaferleri, çektikleri sıkıntıları, acıları mısralara dökerler, hikâye ederler” (Türkmen 2005: 294). Bir anlamda toplumun akış halinde kendine haslık ve süreklilik kazanan kültür tarihinin verilerini, bir âna, bir zaman dilimine ilişkin tespitlerle gelecek nesillerin anlamasına ve anlatmasına imkân sunarlar. Bu bağlamda, geçmişle ilişki kurmak ve bugünü anlamlı kılmak maksadıyla, âşıkların eserlerini de incelemek, onlardan elde edilen verilerle, tarihi süreci anlamak ve yorumlamak, özellikle 20. yüzyıl başlarından itibaren bilimsel bir çalışma alanı olarak şekillenmiştir. Konuyla ilgili yapılmış çalışmalar da bunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla burada “Âşık Sümmanî'nin tarihi olaylara bakışı nedir, bu olaylar onda nasıl duygular uyandırmış ve nasıl dile getirilmiştir” gibi sorulara, ona ait olan veya düşünülen metinler üzerinden bazı cevaplar aranmaya çalışılacaktır.

Bilindiği gibi Âşık Sümmanî'nin yaşadığı elli üç yıllık ömür (1862-1915), toplumun pek çok yönden içinde bulunduğu tam bir “bunalımlar devri”ne rast gelmektedir. Bir yandan toplumsal alanda ortaya çıkan değişim-dönüşümler, diğer yandan dört bir cephede meydana gelen savaşlar, toplumun bütününe bir şekilde etkileyen çeşitli olaylara sebep olmuştur. Tabii olarak Sümmanî de, içinde bulunduğu konum ve sahip olduğu donanımlarla bu olayların doğrudan veya dolaylı etkilerine maruz kalmış, yaşadıklarını ve hissettiklerini mısralara dökerek gelecek nesillerin anlamasına ve anlatmasına imkân hazırlamıştır. Öte yandan Sümmanî, sözlü gelenek içinde yetişen ve icralarıyla “âşık” unvanı alan aktarıcı ve sanatçı nitelikli özel bir şahsiyettir. Kendilerinden önceki zaman dilimlerinde yaşanan ve özellikle sözlü gelenek yoluyla

kendilerine ulaşan bilgilerle de donanmış biri olarak, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında “zaman birleştirici” bir işlev de üstlenmiş durumdadır. Bu düşüncelerden hareketle, Sümmanî'nin tarihî olaylara bakışını, kanaatimizce iki farklı boyutta ele almak doğru olacaktır: 1. Yaşadığı dönemden önceki tarihî olaylar 2. Yaşadığı dönemdeki tarihî olaylar.

Sümmanî'nin yaşadığı dönemden önceki tarihî olaylara bakışı, din tarihi bağlamında yoğunlaşır. İslam ve tasavvuf düşüncesi içindeki çeşitli olaylar, âşığın şiirlerinde hatırlama figürleri olarak yer alır ve “inanılan tarih” algısı olarak yansıtılır. Yaradılış, Tufan, Miraç, Hicret, Kербela, dinî şahsiyetler vb hatırlama figürleri üzerinden, geçmişte gerçekleştiğine inanılan olaylar, kendi zamanındaki olay ve olgulara sebep teşkil eden, anlam kazandıran bir özellikle dile getirilir.

Ervah-ı ezelde levh-i kalemde/ Bahtımızı bir biçare yazdılar

Gönül perişandır devr-i âlemde/ Bir günümü yüz bin zare yazdılar.² (s.259)

Mısralarda Sümmanî'nin, Elestü Bezm'de gerçekleştiğine inanılan ve bugünkü durumunu anlamlandıran kaderin belirlenmesine ilişkin olaya yönelik tevekkülcü yaklaşımı görülür. Kader ezelden öyle yazıldığı için elden bir şey gelmez, onu değiştirmek mümkün değildir şeklindeki yaklaşım, âşığı içinde yaşadığı zor şartlara uyumlu kılar. Bundan rahatsız olursa bile, isyan edilmez. Âşığın bu yaklaşımı eserlerinde sıkça tekrarlanan bir durumdur. Aşağıdaki mısralarda ise Nuh Tufanı'na ve Hz. Süleyman'a ilişkin hatırlama figürleri dikkat çeker:

Nuh'un gemisine bühtan edenler/ Yelken açıp yel kadrini ne bilir

O Süleyman kuşdilini bilirdi/ Her Süleyman kuşdilini ne bilir. (s.293)

Bu ifadelerde de âşık, dünyada herkesin kendine biçilen rolü oynadığı, bunun dışına çıkamadığı ve bu yüzden farklı olayları, farklı özellikleri anlayamadığını şiirinde dile getirilir. Bir anlamda bilgisizliği eleştiren bir yaklaşım sergiler.

Sümmanî'nin şiirlerinde özellikle Hz. Peygamberin yaşadığı olaylar da, bellekte saklama, hatırlama ve aktarma çerçevesinde şekillenen, sözlü tarih/kültürel bellek gibi kavramlarla tanımlanan “inanılan tarih” olgusunun yansıtılmasında önem taşımaktadır.

Aşkın penahında Miraç evinde/ İbtida hicapta ne gördü Resul

Huzur-ı Maksutta bargâhında/ Esrara münasip ne sordu Resul. (s.214)

mısralarında Miraç,

İbtida şah ile eyledi hicret/ Girdi mağaraya ecline halvet

Mara siper tuttu pûş olsun ceset/ Zehri de duvarda dermanda Sıddık. (s.204)
mısralarında Hicret sırasında Sevr mağarasında yaşanan olay, icra ortamına katılanlara yönelik hatırlatma figürleri olarak kullanılır.

² Parantez içinde sayfa numaraları gösterilerek alınan şiirler için bkz: Abdülkadir Erkal, Âşık Sümmanî, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2007.

Aynı şekilde Muharrem ayı ve Kerbela olayı da, Sümmanî'nin şiirlerinde geçmişle olan bağı kurmak anlamında kullanılan temel göstergelerdendir. Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Muharrem ayının onuncu günü ve Kerbela, bütün Müslümanların her yıl dönümünde üzüntüyle hatırladığı bir olaydır. Özellikle bazı Müslüman grupların daha yoğun duygularla yaşadığı bu elîm gün, Sümmanî'de aidiyet bilincinin pekiştirilmesi bağlamında hatırladığı ve aktardığı önemli kodlamalardan biridir. Bazı mısralarını aldığımız aşağıdaki şiir buna güzel bir örnek olarak gösterilebilir:

Artar bu sinemde daim ahı mah-ı Muharrem'de
Bağlanır sürur bendinin rahı mah-ı Muharrem'de
Çekerler hun, yakalar cak ederler ehl-i derd olan
Bu gamda gamkeş olurlar ervahı mah-ı Muharrem'de.
Kâbe ehli bütün vardı kılalar deşt-i Kerbela
Açıldı rıza-ı feyzin metâi mah-ı Muharrem'de
Nice kasetti zalimler o cedd-i pak-i hünkâra
Ya nice kılmasın Sümman vahı mah-ı Muharrem'de. (s. 377)

Görüldüğü gibi Kerbela'da yaşanan vahim olay yüzyıllar sonra bile “ehl-i dert” olanlar gibi Sümmanî'nin gönlünde de bir acıya sebep olmaktadır. Bu tavır, Yahya Kemal'in İmparatorluğun yıkılışı karşısında duyduğu ıstırabı, hüznü dile getirdiği şiirleri hatırlatır. Ancak “Her lahza bir alev gibi” duyulan, o güne hasret değil hüzündür. O günler bir daha geri gelmeyecektir. Ancak onlardan kalan ıstıraha sadece “vah” etmek bile aşığa unutmamak ve hatırlamak bağlamında tatmin edici bir haz vermektedir. Ancak âşık, bir başka şiirinde Kerbela hatırlama figürü üzerinden farklı bir tavır sergiler:

Sümmanî der şu âlemde geçti ömrüm zar ile
Kavuşmam nazlı yâre koydun bu efkâr ile
Bugün Kerbela günüdür cengim var ağyar ile
Cevr ü cefa bende çoktur sana borcum ne felek. (Kaya 2012: 27)

Bu mısralardaki ifadeler meydan okuyucu ve destan üslubu içinde yansıyan aktif bir tavrın işaretleridir. Âşık vahim olayın üzüntüsünü hissedip “vah” demenin ötesinde, zamanı aşarak Kerbela günündeki düşmanla savaşmak arzusunu dile getirirken, tevekkülcü yaklaşımdan da sıyrılır, daha müdahil bir tavır sergiler.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Sümmanî, sözlü veya yazılı olsun, İslami Türk edebiyatında kalıplaşarak bir mazmun, bir motif olarak kullanılan tarihi olayları eserlerinde hatırlatmakta, kendine ve mensubu bulunduğu gruba ilişkin bir kimliklendirme ve aidiyet bilinci oluşturma bağlamında bunlardan faydalanmaktadır. Bu çerçevede kanaatimizce Sümmanî'nin inanılan tarihi olaylar karşısındaki tavrının, bazen içinde bulunduğu gerçeklerden dolayı kabul ve tabi olma, bazen de bulunduğu realiteyi aşarak, hayali de olsa geçmişteki olayda taraf olma ve savaşma şeklindeki hareketlilik esasına dayandığını söylemek mümkündür.

Sümmanî'nin yaşadığı dönemdeki tarihî olaylara yaklaşımı ise, daha farklı özelliklere sahiptir. Bu bağlamdaki olayları yerel ve genel olmak üzere iki grupta toplayabiliriz.

Bunlardan Tortum depremini anlatan “Deprem Destanı”, Narman ilçesine bağlı Şekerli köyündeki bir düğün sırasında çatının çökmesiyle yaşanan acı olayı anlatan “Şekerli Köyünde Yıkılan Damın Destanı” gibi örnekler, yerel olaylarla ilgilidir. Bu destanlarda yaşanan olaylar tasviri bir anlatımla dile getirilir. Hem aşığın hissettiği duygular hem de olay anında orada bulunanların ruh halleri ve davranışları, destanları dinleyenlerin veya okuyanların duygusal derinliklerine temas eden ve adeta onları da olayların içine çeken bir üslupla yansıtılır. Aşığın bu olaylar karşısındaki yaklaşımı da, yukarıda belirtilen dini olaylar karşısındaki kaderci/tevekkülcü tavırla aynıdır. Olaylar, yaşanan ve gerçek olan olmakla birlikte doğal afettir veya kazadır. Dolayısıyla takdir-i İlahî’dir ve insanın boyun eğmekten başka yapacağı bir şey yoktur. Bu anlamda, inanılan geçmişle ilgili temel kodlamalar ve hatırlama figürleri, Sümmanî’nin doğal afet veya kaza nitelikli olaylar karşısındaki tavrını belirlemektedir.

Sümmanî’nin daha geniş kitleleri ilgilendiren yaşadığı dönemdeki tarihî olaylara yaklaşımı ise, yukarıdaki özelliklerden farklıdır. Gerek düşünce yapısı ve hayat tarzı bakımından toplumsal yapıda değişmelere yol açan olaylar, gerekse savaşlar, toprak kayıpları, zafer ve mağlubiyetler bağlamındaki olaylar karşısında Sümmanî, daha aktif, daha eleştirici ve daha mücadeleci bir yaklaşım sergiler. Örnek olarak;

Halimden vasf edem devrolan demi
Cihan halkı bütün berdare kaldı
Değilsin müneccim bilmeziz zannın
Neden fehm edersin dil zare kaldı.
Hanidir mürüvvet hani adalet
Kimi der hürriyet kimi der müsavat
Herkes kendi fikrin eyler rivayet
Akıl dane her kim kenare kaldı.
Sümmani cuyun der, dü çeşmin hani
Sermaye ettiler millete gamı
Millete aydınlık derdin merhemi
Bizi halk eyleyen Gaffar’a kaldı. (s.180) şiiri, veya;

Nesine aldanam dar-ı dünyanın
Dahi bundan böyle rahat mı kaldı
Tutalım pâyımı vahdethanenin
Şimdiden gayrı lezzet mi kaldı.
Tenden çıkan ruhlarımız saklandı
Herkes dercesin buldu kaflandı
Usul inceldikçe din zayıflandı

Erkânına doğru millet mi kaldı.

Çok İslam terketti savm-ı salata

Bozular işlemez haccı, zekâtı

Yalnız dilde kaldı bir şahadati

Onda ihlas ile dikkat mi kaldı. (s.180-181) şiiri, bozulan toplum düzenine, bozulmanın temel sebeplerine ve çözüm noktalarına işaret eden ifadeleriyle, Sümmanî'yi olaylar karşısında daha aktif, öğretici ve eleştirici bir konuma taşır.

Sümmanî, devrinde yaşanan büyük savaşları veya yaptığı seyahatleri de şiirlerinde konu edinmiştir. “Doksan Üç Harbi Destanı”, “Kahramanlık Destanı”, “Birinci Cihan Harbi Destanı”, “Hansarayı Destanı”, “Batum Destanı” gibi şiirleri, onun bu olaylar karşısındaki tavrını ortaya koymaktadır. Âşık, bu şiirlerindeki olaylara bazen Yahya Kemal gibi “destanı”, bazen de Tanpınar gibi “sükûnet” ve “mütevazı” (Kaplan 1983: 112-113) nitelikli bir tavırla yaklaşır. “Doksan Üç Harbi Destanı”, Sultan Abdülhamit'in bir yandan başarılı siyaseti ve kazandığı zaferleri öven diğer yandan onun tahtan indirilmesini, hürriyet ve eşitlik nutuklarıyla hor görülmesini bir ahmaklık olarak gören ifadelerle doludur. “Kahramanlık Destanı” ise, Birinci Dünya Savaşının başladığı yıllarda savaşa hazırlanan orduyu metheden, zafer beklentisi ile kaybedilen topraklara kavuşma hasreti çeken halktan bir insanın, saf ve samimi duygularını yansıtır. Ancak “Birinci Cihan Harbi Destanı”nda farklı cephelerden gelen haberler, âşığı bazen ümitsizliğe de sürükler. Aşağıdaki mısralar bunu yansıtmaktadır:

Bu nice tahayyül bu nice karar

Musavi renktedir kar ile zarar

Sahibi sadarettten eyledi firar

Vatana sahip gele mi bilmem.

Yanlış renk gösterdi bağdaki güller

Acaib mevkide öter bülbüller

Pare pare oldu erbab-ı diller

Garip zaman, güller sola mı bilmem.

Bu dem zuhur eder er oğlu erden

Doğmamış değildir rahm-ı maderden

Bu vaktin ser kutbu adû ekberden

Acep intikamım ala mı bilmem.

Âşığın ifadelerindeki hareketlilik, hissedilen tedirginliği ve korkuyu yansıtmakla birlikte yaşanan olaylar karşısında düştüğü acizlik, “rahm-ı maderden doğacak bir er oğlu erin devrin büyük düşmanından intikamını alacağı” ümidiyle beklentiye dönüşür. Sümmanî'nin savaşlara yönelik bu hareketli ve “destanı” yaklaşımı, Yahya Kemal'in şiirlerindeki tarihi olaylara yaklaşımına benzer. Mehmet Kaplan'a göre, “Yahya Kemal'in tarihe bakış tarzı umumiyetle destanıdır. O Süleymaniye'de Bayram Sabahı'nda bile camiin etrafında bir savaş havası yaratır.” (Kaplan 1983: 112). Sümmanî ise, cephe gerisindeki insanlarda, savaşın ortaya

çıkardığı korku ve tedirginliği, ümit ve ümitsizlik arasında gidip gelen beklentiye hareketli bir üslupla dile getirir. Bunu yaparken aynı zamanda, yaşanan kargaşanın sebeplerini de gösterir. Ona göre yaşanan sıkıntıların temel sebebi toplumun yanlış düşüncelere meyletmesi ve bozulmasıdır. “Hürriyet, müsavat” gibi fikirler, kargaşalara ve memleketin “Halife-i ruy-ı zemin”siz kalmasına yol açmıştır. Âşığın bu düşünceleri, onun milli bir tarih bilincinden çok, dini ve ümmetçi bir tarih bilincine sahip olduğunu, olaylara “Osmanlılık” nokta-i nazarından baktığını göstermektedir. “Hansarayı Destanı”nda ise daha farklı bir yaklaşım tarzı sezilir.

Vardım Kırım ülkesine divanı Hansarayın

Gönlümü müşerref etti dört yanı Hansarayın.

...

Ol sarayı bezetmişler ne güzel nakış ile

Gören gözler hun olup dolar çeşmi yaş ile

...

Vardı payitaht yerine bu gönlüm sefa ile

Şah o mevkiyi terk etmiş gör nice cefa ile.

Seçilen bu mısralardan da anlaşılacağı üzere destan, tarihi olaylara ve özelliklere sahip bir şehrin ziyaret edilmesi anında, insanın derinliklerindeki duygu tellerinin titrediği, sevinç ve hüznün içiçe geçtiği kaotik bir ruh halini yansıtır. Mehmet Kaplan’ın, Tanpınar’ın “Bursa’da Zaman” şiirinde tespit ettiği, “hâlihazırdan, görünen küçük şeylerden maziye gitmek”, “geçmişe şimdiki zamanın ve kendi duygularının arasından bakmak” şeklindeki “mütevazı ve sakin” (Kaplan 1983:112-113) tavrı, Sümmanî’nin bu şiirinde de hissedilmektedir. Âşık, Kırım hanlarının yaptırdığı Hansaray’a varınca gönlü şerefli bir mutlulukla dolar, gördüğü nakışlar adeta gözlerinden kanlı yaşların akmasına sebep olur. Öte yandan hanların çeşitli cefalar ile terk ettiği makamlar onda hüznün yaratır. Sümmanî’nin Kırım seyahatinde yaşadığı duygusal yoğunluk, muhtemelen onun kendi geçmişiyle kurduğu zamana ve mekâna bağlılık kodlamalarıyla ilgilidir. Bazı saha çalışmalarından elde edilen bilgilerde, asıl adı Hüseyin olan Sümmanî’nin, aslen Ahıska muhaciri olan dedesi ve babasının Kırım’dan göç ederek önce Narman’ın Arıstı (Koçkaya) köyüne yerleştikleri ve yedi sene ikamet ettikleri, Sümmanî’nin bu köyde doğduğu, daha sonra Samikale köyüne taşındıkları rivayet edilir (Yılmaz 2010: 16). Eğer bu bilgiler doğruysa, kanaatimizce âşığın Kırım’a duyduğu muhabbet, tabii olarak ata yurdu özleminden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak Sümmanî’nin tarihi olaylara bakışı, olayların niteliği ve zamanı bakımından çeşitlilik gösterir. Dini tarih bağlamındaki inanılan olaylar karşısında pasif ve kabulcü, gerçek olduğu bilinen olaylar karşısında bazen çaresiz, bazen aktif, coşkulu bir tavır dikkat çeker. Yaşadığı zamana ilişkin tarihi olaylar karşısındaki tavrı ise, olayların niteliğine ve sebeplerine göre değişkenlik gösterir. Bazen daha hareketli ve müdahil olma arzusu, bazen sakin ve mütevazı duygu yoğunluğuyla olaylar arasında bir bağ kurulur. Genel anlamda ifade etmek gerekirse Sümmanî’nin tarihi olaylara yaklaşımında “ümmetçi” ve Osmanlıcı bir grup anlayışının aidiyet bilinci etrafında şekillenmiş romantik bir bakış açısının hâkim olduğu söylenebilir. Ancak şiirlerinde bütün hüznün ve acı ifadelerine rağmen saf bir realizm ve objektiflik edasının hâkim olduğu da görülür. Tarihi olayların ifadesindeki imajlar gündelik

hayattan, tabiattan alınmıştır. Bu bakımdan Sümmanî'de, daha çok dini-tasavvufi düşüncelerle şekillenen lirizm ve romantizmi, gündelik hayatın gerçekliğiyle kaynaştıran bir yaklaşımın olduğu söylenebilir. Öte yandan şiirlerinde, İslam öncesi veya sonrası Türk milli tarihine ilişkin olaylar hakkında, belirgin bir ize de rastlanmaz. Bu da, yaşadığı devir dikkate alındığında gayet normal bir zihinsel yapının sonucu olsa gerektir.

KAYNAKLAR

- ASSMANN, Jan (2001); Kültürel Bellek, Çev: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- DUNDES, Alan (2005); "Tarih ve Mit", Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-2, Yayına Hazırlayanlar: M. Öcal Oğuz-Selcan Gürçayır, Geleneksel Yay. Ankara, s.305-317.
- ERKAL, Abdülkadir (2007); Âşık Sümmanî, Fenomen Yayınları, Erzurum.
- KAPLAN, Mehmet (1983); Tanpınar'ın Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KAYA, Doğan (2012); "Sümmanî'nin Bilinmeyen Şiirleri", I. Uluslararası Âşık Sümmanî ve Âşıklık Geleneği Sempozyumu Bildirileri, Ankara, s.25-34.
- TÜRKMEN, Fikret (2005); "Osmanlı Dönemindeki Önemli Olayların Âşık Şiirlerindeki Akisleri", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S.V/2, İzmir, s.293-298.
- YILMAZ, İslam (2010); Narman'da Âşıklık Geleneği ve Sümmanî Tesiri, PAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Denizli.